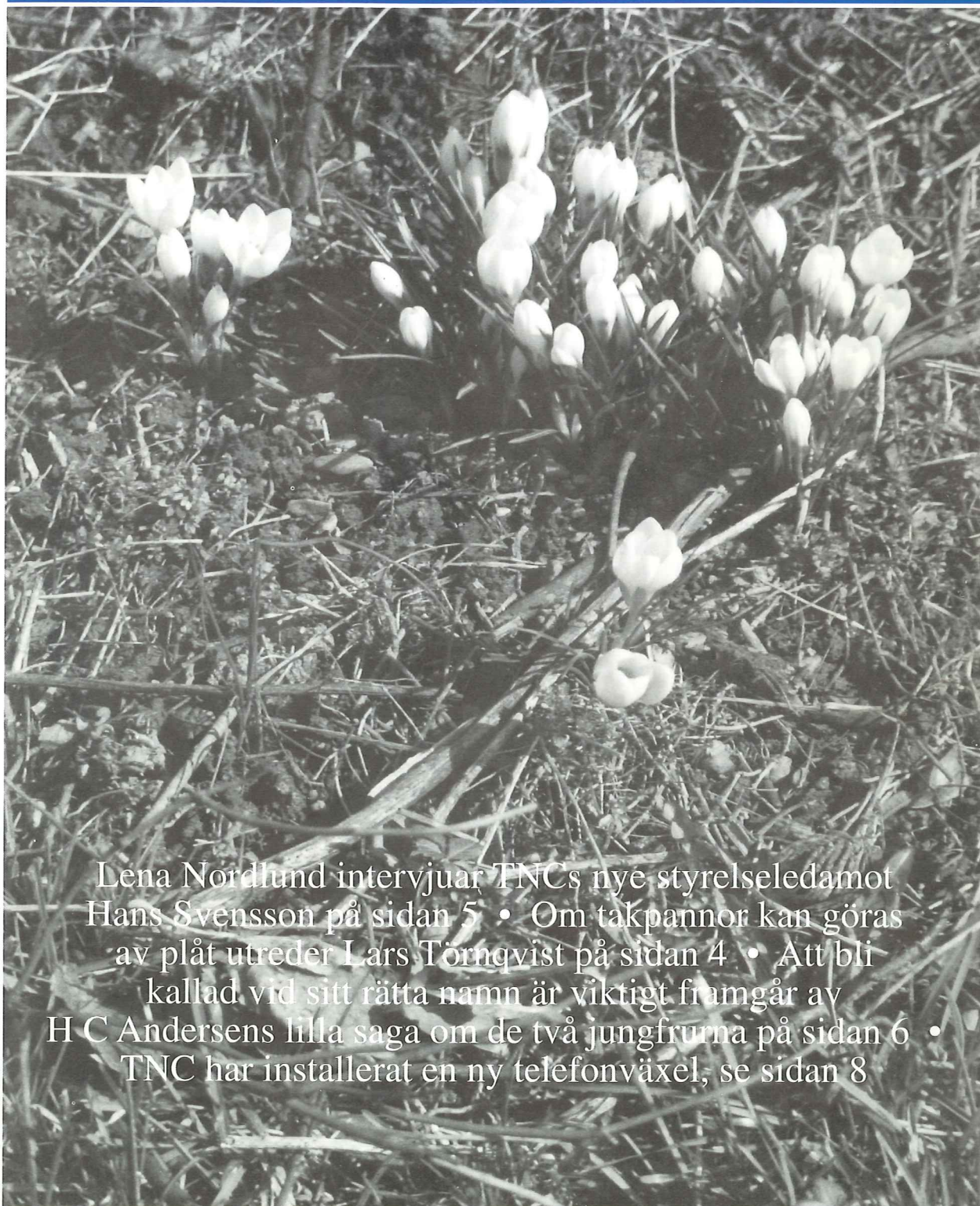

TNC-Aktuellt

Nr 1 1995 • Årgång 37 • Information från Tekniska nomenklaturcentralen • ISSN 039-8438

Lena Nordlund intervjuar TNCs nye styrelseledamot Hans Svensson på sidan 5 • Om takpannor kan göras av plåt utreder Lars Törnqvist på sidan 4 • Att bli kallad vid sitt rätta namn är viktigt framgår av H C Andersens lilla saga om de två jungfrurna på sidan 6 • TNC har installerat en ny telefonväxel, se sidan 8

Ur terminologikalendern

26 april 1995

"Svenskan och EU"

Halvdagskonferens om aktuella frågor rörande svenskan och EU med anledning av Sveriges medlemskap. Konferensen hålls i Rosenbad.

Upplysningar:

Anna-Lena Bucher, TNC,

08-735 99 76 eller

Margareta Westman, Svenska språknämnden, ordförande i Språkvårdsgruppen, 08-668 01 53

10-11 juni 1995

Nordterm '95

Huvudtemat vid Nordterm '95 blir "Kvalitet och terminologi". Heidi Suonuuti, TSKs förra föreståndare, blir huvudföreläsare. Hon kommer att tala om "Ny internationell standard rörande terminologi i kvalitets-säkringsarbetet inom ISO/TC37". Andra föredrag kommer att behandla t ex hur terminologi integrerats i postens verksamhet i Sverige, om utvecklingen av norska och isländska versioner av WHO's tionde revision av "International Classification of Diseases", om norsk oljeterminologi, om fraseologiska upplysningar i terminologiska databaser och om

terminologibaserade informations-system i medelstora verksamheter.

Nils Rönnholm, TNC, skall berätta om "Lönsamhet och effektivisering med terminologi" och Lars Törnqvist, TNC, om "Basvokabulär - en förutsättning för kvalitet i terminologiarbete".

Plats: Nordisk kursuscenter,

Reykjavik

Information:

Íslensk málstöð

Aragötu 9

101 Reykjavík, Island,

eller Anna-Lena Bucher, TNC

29 augusti-2 september 1995

"Multilingualism in Specialist Communication"

Språkplanering och terminologihantering är nyckelfrågor inom fackspråkforskningen av idag och dessa frågor kommer det tionde europeiska fackspråkssymposiet att behandla. Symposiet arrangeras av AILA commission on LSP vid universitetet i Wien.

Upplysningar:

University of Vienna

Institute for Translation Studies

Gymnasiumstraße 50

A-1190 Wien, Österrike

TNCs årsmöte

Den 11 maj kl 10.00 kommer TNCs representantförsamlings årsmöte att äga rum på hotell Flamingo vid Solna Centrum. Efter årsmötet inbjuds till ett seminarium om nyttan med entydigt definierade begrepp. Eventuella problem i sammanhanget kommer också att beröras.

Våra medlemmar får en separat inbjudan inom de närmaste veckorna.

Även andra än våra medlemmar är välkomna till det efterföljande seminariet. Ring till TNC och hör om detaljerna.

Lena Nordlund till Vetenskapsredaktionen

Lenas artiklar har förekommit flitigt i TNC-Aktuellt och på sidan 5 i det här numret kan ni läsa hennes intervju med Hans Svensson, TNCs nye styrelseledamot.

Intervjun är Lenas sista artikel som TNC-anställd. Numera arbetar hon som journalist på radions vetenskapsredaktion.

Vi släpper dock inte kontakten med Lena utan hoppas att även i fortsättningen få se några artiklar av Lenas hand i TNC-Aktuellt.

Innehåll

Ur terminologikalendern	2
TNCs årsmöte	2
Lena Nordlund till Vetenskapsredaktionen	2
Tre saker som engagerar TNC just nu	3
Elementärt om komponenter	4
Kan takpannor göras av plåt?	4
Rättelse	4
Hans Svensson - ny i TNCs styrelse	5
To Jomfruer	6
Nya ord för gamla begrepp	7
Ny telefonväxel på TNC	8
Svensk terminologi i EU-termbank	9
Vindaloo	10
Termfrågor i urval	11

TNC-Aktuellt

Nyhetsblad för TNCs medlemmar.

TNC är en ideell förening och har till uppgift att verka för att en lämplig teknisk terminologi skapas och används inom offentlig förvaltning, näringsliv, utbildningsväsen och massmedier.

Redaktion:

Berit Björk

Anna-Lena Bucher

Lars Törnqvist

Prenumeration: Berit Björk

Postadress: Västra vägen 9 C, 171 46 Solna

Telefon: 08-735 85 25

Telefax: 08-27 32 86

Postgiro: 55 60 12-3

Bankgiro: 711-1925

TNC-Aktuellt utkommer med 3-4 nummer per år. Eftertryck tillåts om källan anges.

Tre saker som engagerar TNC just nu

Vad tänker du på när du hör TNC? Det var en av frågorna som ställdes i TNCs enkät till medlemmar och andra "anhöriga" under hösten. Så här löd några av svaren:

"Upplysningscentral

Termer

Seriöst

Något stelt, som gör för litet

Terminologiexperter

Alla ordlistor

Åsa, eftersom hon hållit kurs hos oss

Något positivt och uppskattat

Termtjänst

Något vi ger bidrag till"

Över 70 % svarade (visserligen efter vissa påtryckningar) på våra frågor, vilket måste anses som ett mycket högt tal i sådana här sammanhang. Enkätens uppläggning var sammanställd av Karin Pettersson som anlätts speciellt för detta projekt och som har haft sin arbetsplats hos oss sedan i höstas.

Enkäten var adresserad till TNCs kontaktpersoner på de olika medlemsföretagen. Internt har vi undrat över om det endast är kontaktpersonen på företaget som känner till och har kontakt med TNC. Det blev en glad överraskning att 66 % ansåg att informationen om TNC-medlemskapet var spridd inom företaget eller organisationen. Glädjen dämpas dock ganska snart när man inser att procentsatsen också innebär att personalen på 34 % av våra medlemsföretag förmodligen inte känner till TNCs verksamhet. För dem och även för dem som arbetar inom 66 %-företagen bifogar vi med det här numret av TNC-Aktuellt ett förslag till information om TNC som kan spridas med internposten eller med personaltidningen om det finns en sådan.

En av förmånerna med medlemskapet i TNC är rätten till rådgivning om termfrågor ett visst antal timmar utan kostnad. En fråga löd: "Om du ringt TNCs termtjänst, har svaret du fått varit användbart?" 41 % svarade att de inte har använt sig av den servicen över huvud taget. Det var synd, kan man tycka, när samtliga övriga

59 % svarade "ja, mycket" eller "ganska mycket" på frågan.

Svaren på flera av frågorna i enkäten överraskade oss och för det mesta på ett positivt sätt. Karin Pettersson har gjort en sammanställning av resultatet som vi skall följa upp. Vi återkommer.

Sambandet mellan kvalitet och terminologi skrev vi om i förra numret av TNC-Aktuellt och några läsare har hört av sig för att få veta mer eller för att diskutera det hela.

En av våra läsare ville i kortfattad form få tio argument för nyttan med entydigt definierade begrepp och två argument mot (om det fanns några).

Vi förmedlar här till samtliga TNC-Aktuellts läsare de för- och motargument som vi på TNCs kansli kom fram till. Vi tar gärna emot synpunkter från läsarna på detta.

Tio argument för entydigt definierade begrepp

1. Man sparar tid i diskussioner, i beskrivningar, instruktioner m m om man kan hänvisa till en överenskommen gränsdragning av ett begrepp.
2. Man undviker missförstånd, ibland dyrbara sådana.
3. Det underlättar inläring.
4. Det blir lättare att förmedla nya idéer.
5. Det kvalitetssäkrar information och därigenom varor och tjänster.
6. Det förtydligar och höjer tillförlitligheten på avtal.
7. Det förbättrar den psykosociala miljön inom en organisation.
8. Det hjälper tankarna att klarna, befördrar kreativiteten.
9. Det är en förutsättning för framgångsrik datamodellering.
10. Alla som sysslar med begreppsreda tycker det är en rolig uppgift som dessutom kan ha en stor inverkan på forskning och utveckling inom ett fackområde.

Två argument mot entydigt definierade begrepp

1. Det är ett mycket kostsamt arbete

på kort sikt.

2. Det begränsar möjligheterna till fri tolkning vilket kan vara en fördel i vissa situationer, t ex i lagstiftning.

I förra numret visade vi en brobild som illustrerade hur kostsamt det är med misstag. Att det inom medicinens område kan kosta människoliv skrev vi också.

Om man får tro kvällspressen så har det hänt som vi inte trodde kunde hända. Vi kunde läsa om hur svårt en del läkare tycks ha att skilja på höger och vänster. Patienter hade fått fel ben amputerade och i något fall fel lunga opererad.

Det är naturligtvis skillnad på höger sida av en människa som ligger ned på mage mot en som ligger på rygg. Eller utgår doktorn från sig själv när han sitter mittemot patienten? Att klart definiera vad som menas med höger respektive vänster sida i sådana här sammanhang borde väl vara självklart.

Nu tror vi att tidningsartikeln mera byggde på ett journalistiskt missförstånd än läkarnas misstag, men det ger i alla fall en bild av hur livsviktigt det är med rätt terminologi och klara definitioner i alla sammanhang.

Vid kvalitetssäkring och säkerhetsarbete har man ofta koncentrerat sig på de tekniska och systemtekniska detaljerna. För att kvalitetssäkring och säkerhetsarbete skall kunna fungera in i minsta detalj krävs att varje enskild person som är inblandad förstår de instruktioner och den information som rör området. En entydig och god terminologi är naturligtvis en förutsättning för detta.

Av EG-kommissionens terminologiavdelning i Luxemburg har TNC fått i uppdrag att tillföra svenska termmot-svarigheter till kommissionens databas EURODICAUTOM, ett uppdrag som kommer att uppta en stor del av TNCs resurser under minst ett halvår. Uppdraget är i inledningsstadiet där den mesta tiden läggs ner på att planera och organisera arbetet. Mer om detta kan ni läsa på sidan 9 i detta nummer.

Elementärt om komponenter

Vad är en komponent och hur stor får den vara? Och finns det komponenter som inte är elektriska?

Komponent brukar definieras som 'del i system', och *system* definieras i sin tur som 'helhet som består av delar som står i vissa relationer till varandra'. Om vi bortser från icke-materiella system (t ex klassifikationssystem) kan vi säga att ett system är en helhet som består av samverkande delar och att en sådan samverkande del kallas komponent. Men hur skall man kunna urskilja de olika komponenterna i systemet?

Termen *komponent* används inom flera teknikområden. Elektriska komponenter har de flesta kommit i kontakt med, men termen är också etablerad inom byggområdet. Termen *byggkomponent* definieras i TNC 95

(Plan- och byggtermer 1994) som 'förtillverkad produkt som utgör en tydlig enhet i ett system, t ex stomsystem eller installationssystem'. Här har begreppet preciserats: komponenten är förtillverkad och den utgör en tydlig enhet även sedan den har byggts in i systemet.

Ett *element* är något annat än en komponent. I TNC 95 definieras *byggelement* som 'förtillverkad enhet med bestämda mått i tre dimensioner som är färdigställd för sin funktion och avsedd att ingå i ett byggnadsverk tillsammans med andra likartade enheter'. Till skillnad mot komponenten utgör elementet ingen tydlig enhet sedan den har satts på plats. Om vi tittar på ett system för centralvärme så kan vi urskilja komponenter som vattenvärmare,

circulationspump och radiatorer (trots att de sistnämnda brukar kallas "element" i dagligt tal). De rördelar som har skruvats ihop till varmvattenledningar är däremot inte komponenter utan element.

Det finns inte någon storleksgräns för komponenter. Vissa elektronikkomponenter kan knappt urskiljas med blotta ögat, medan byggkomponenter ofta måste hanteras med lyftkran.

En komponent kan i sin tur vara uppbyggd av mindre komponenter. Ett kretskort är en komponent i en dator, men kretskortet består i sin tur av små komponenter som kanske i sin tur har satts samman av ännu mindre komponenter.

Lars Törnqvist

Kan takpannor göras av plåt?

Det finns taktäckningar av profilerad plåt som ser ut som tegeltak. Kan man kalla sådant material för *plåttakpannor*?

Ordet *takpanna* står av tradition för ett litet förtillverkat element av hårt material som tillsammans med andra liknande plattor bildar en taktäckning. Varje panna är tillräckligt liten för att kunna hanteras av en person vid läggningen. Vanligen läggs pannorna på ett underlag av träläkt, där de kan ligga på plats genom sin egen tyngd under lugna väderförhållanden.

Från början var alla takpannor tillverkade av tegel. Efter hand började man dock tillverka produkter med samma form och dimension som tegelpannorna men av andra material med liknande egenskaper, t ex betong, och då följde benämningen med.

Det som skiljer takpannor från alla andra takbeläggningsvaror är en kombination av typiska egenskaper. Takpannan skall vara förtillverkad i slutlig storlek och den skall kunna läggas på läkt, panna för panna, av en person. Enstaka pannor skall vid behov kunna bytas ut i ett befintligt tak. Måtten kan däremot variera inom

vissa gränser så länge pannan kan hanteras på normalt sätt.

I sammansatta benämningar på varutyper anger förledet ofta användningsområde, material eller utseende, medan slutledet anger varans grundtyp. En tapet med påtryckt tegelmursmönster kallas sålunda *tegeltapet* och inte "tapettegel".

Till de egenskaper som utmärker takpannor hör dimensionerna och hanterbarheten. En stål- eller aluminiumplåt på 1∞3 m kan därför inte kallas takpanna, även om den har ett inpressat takpannemönster, därför att den hanteras på ett annat sätt än takpannor vid takläggningen. Plåten måste t ex hanteras av två personer och den måste – i motsats till tegel- och betongpannor – skruvas eller spikas mot underlaget på flera ställen för att över huvud taget ligga på plats. Inte heller kan man kalla en enskild inpressad ruta i plåten för takpanna, därför att en sådan ruta inte är en separat utbyttbar del av takbeläggningsen.

I marknaden finns det även plåtelement som har samma längd, bredd och profil som vanliga betongtakpannor. Dessa är avsedda att läg-

gas i betongpannetak på ställen där betongpannor av tekniska skäl är mindre lämpliga, t ex vid rörgenomföringar. Sådana plåtelement har de väsentliga egenskaperna gemensamma med betong- och tegelpannor, och de kan därför med all rätt kallas *plåttakpannor*. De stora plåtarna med takpanneliknande profilering har däremot alla väsentliga egenskaper gemensamma med andra typer av profilerad plåt, och de bör därför kallas *takpanneprofilerad plåt*.

Lars Törnqvist

Rättelse

60-tal läser svenska i Surrey

Förra numret av TNC-Aktuellt innehöll en intervju med Martin Hicks från Bath. Där insmög sig ett fel. Det är inte, som vi skrev, ett tiotal brittiska studenter som läser svenska på universitetet i Surrey utan över sextio stycken. Rätt skall vara rätt. Ursäkta!

Hans Svensson – ny i TNCs styrelse

TNCs nyaste styrelseledamot är definitivt inte ny i TNC-sammanhang. Redan på 40-talet kom han nämligen i kontakt med TNC – Hans Svensson, tidigare VD på Svenska Elektriska Kommissionen, SEK, och numera aktiv, deltid-arbetande pensionär (han arbetar nästan halvtid på SEK). Då, vid mitten av fyrtioalet började Hans Svensson som mycket ung på Vattenfallstyrelsens elektrobyggnadsbyrå. På Vattenfall väcktes hans språkintresse, för där fanns en stor språklig medvetenhet, berättar Hans Svensson. De hade ambitionen att lära alla anställda att skriva. En person hade till uppgift att handleda personalen i språkfrågor och se till att de använde rätt ord på rätt plats vid rätt tillfälle.

Hans Svensson räknar upp en rad namn på språkmedvetna tidigare chefer och arbetskamrater som han ansåg vara goda stilister.

– Det var en fin trädgård att vistas i, där man odlade sättet att uttrycka sig adekvat och noggrant, säger Hans Svensson.

Hans Svensson tycker att det produceras fler, sämre texter i dag än förr.

– Jag tror att det delvis kan bero på att mycket kraft går åt till att arbeta över PC, säger han och menar att en stor del svenskar fortfarande är mer vana vid bläck och blyerts än datorer. För dem går så mycket energi åt till att begripa sig på datorns finesser, få ut dokument och lösa problem, att det inte blir mycket kvar till att tänka på formuleringar.

– Dessutom börjar den gamla sortens sekreterare bli alltmer sällsynt, tillägger han. De hade en gedigen gymnasieutbildning och god språkkänsla. Det är många texter som har tvättats av dem.

Hans Svensson betonar hur viktigt det är för ett företags ansikte att de handlingar och dokument de producerar är korrekta och bra skrivna. Det handlar inte bara om att undvika missförstånd i avtal och tekniska fö-

reskrifter. För förtroendet har det också stor betydelse. Är det många stavfel i en text är det svårt att få förtroende för företagets kompetens inom andra områden.

– Jag störs av ofullständiga meningar och tvetydigheter, säger han.

Inom elområdet har det alltid varit självklart att terminologi är viktigt.

– Det är helt enkelt nödvändigt. Ta till exempel termen *spänningsförande*. Det gäller att veta att det handlar om något som *kan* föra spänning, inte om något som verkligen *gör* det.

Det finns många andra områden där det kan handla om en skillnad mellan liv och död om man använder rätt termer eller inte. Ta medicinen, till exempel.

Hans Svenssons intresse för praktisk terminologi har alltså vaknat i arbetslivet, i de situationer där det plötsligt blev väldigt viktigt att inte missförstå varandra – upphandlingar, drift och underhåll, ordergivning.

– Man undviker tvister om man har samma uppfattning om vad orden och termerna står för, tillägger han. Terminologiarbete lönar sig, det är jag övertygad om, men det är svårt att mäta nyttan i pengar.

När Hans Svensson tänker på TNC tänker han främst på *Ord och uttryck*,

en av TNCs tidigare publikationer. Den består av en samling utredande artiklar skrivna mellan åren 1941 och 1956. Författare var John Wennerberg, TNCs förste VD, en person vars språkkänsla Hans Svensson beundrar.

– *Ord och uttryck* använder jag fortfarande som källa, säger Hans Svensson.

Hans Svensson hade fortsätta kontakter med John Wennerberg. Efter att Wennerberg lämnat TNC fungerade han nämligen som språkgranskare åt SEK. Två gånger i veckan kom han och läste texter och markerade ändringar med blyerts i marginalen. Till varje granskat dokument fogade han ett extra papper med motiveringar till sina ändringar.

– Det är en oersättlig förlust att vi inte har kvar det han skrev vid sina granskningar, säger Hans Svensson. John Wennerberg slog vakt om det raka, klara språket men han var inte bara språkkunnig utan också teknikkunnig.

Hans Svensson tycker det finns många viktiga områden där TNC kan göra mer. Bland annat skulle TNC kunna vara med vid läromedelsproduktion så att folk i ett tidigt skede skulle lära sig rätt terminologi.

Dessutom borde TNC kunna arbeta med språkgranskning av hela dokument i större utsträckning. Bruksanvisningar skulle kunna bli bättre med TNCs hjälp, liksom patentansökningar.

– TNCs kompetens skulle kunna tillgodogöras på många fler områden än de traditionella teknikområdena, säger han, men noterar också att det arbetet redan har börjat.

Han påpekar hur viktigt det är att marknadsföra sig inom många områden.

– För det är onödigt att företag själva knäcker sig med språkfrågor när det finns en naturlig instans att vända sig till, säger han.

Lena Nordlund

To Jomfruer

af H.C. Andersen

Det är viktigt att man har bra benämningar på de verktyg man använder. Det anser inte minst verktygen själva, om man får tro H C Andersen. Stensättarnas jungfrur i den här sagan är i varje fall angelägna om att hålla på sin jungfrulighet.

Har Du nogensinde seet en Jomfru? Det vil sige, hvad Brolæggerne kalde en Jomfru, En til at stampe Steenbroen med. Hun er heel av træ, bred forneden med Jernring om, og smal foroven med Stok, den er hendes Arme.

Inde i Materialgaarden stod der to saadanne Jomfruer, de stode mellem Skovle, Favnamaal och Hjulbør, og der var det rygtedes, at „Jomfruen“ ikke længer skulde kaldes „Jomfru“, men derimod „Stempel“, og det er den nyeste og eneste rigtige Benævnelser i Brolæggersproget, for hvad vi Alle i gamle Tider kaldte en Jomfru.

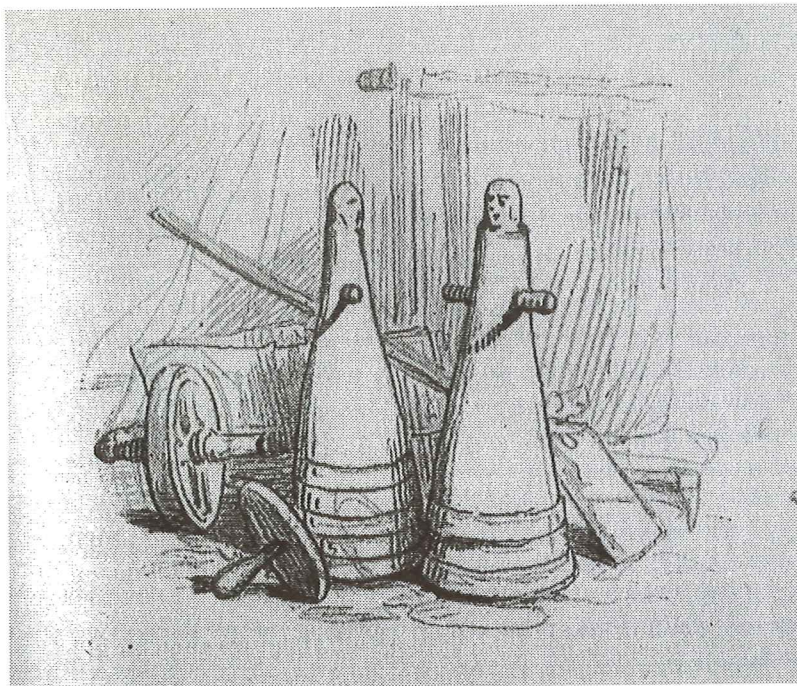
Nu er der mellem os Mennesker Noget, man kalder: „emanciperede Fruentimmer“, hvortil regnes Institutbestyrerinder, Jordemødre, Dandserinder, der kunne staae paa eet Been i Embedet, Modehandlerinder og Vaagekoner, og til den Række: „Emanciperede“, sluttede sig ogsaa de to Jomfruer i Materialgaarden; de vare Jomfruer ved Veivæsenet, og de vilde paa ingen Maade opgive deres gode gamle Navn og lade sig kalde „Stempel“.

„Jomfru er et Menneskenavn,“ sagde de, „men Stempel er en Ting, og vi lade os ikke kalde en Ting, det er at skjeldes ud!“

„Min Forlovede er istand til at slaae op med mig!“ sagde den Yngste, der var forlovet med en Rambuk, det er saadan en stor Maskine, der driver Pæle ned og altsaa gjør i det Svære, hvad Jomfruen gjør i det Fine. „Han vil have mig, som Jomfru, men maaskee ikke, som Stempel, og altsaa kan jeg ikke lade dem døbe mig om!“

„Ja, jeg lader før mine to Arme knække af!“ sagde den Ældste.

Hjulbøren havde dog en anden Mening, og Hjulbøren var Noget, han

Teckning: Vilhelm Pedersen

ansaae sig for en Qvart Karreet, idet den gik paa eet Hjul.

„Jeg maa dog sige dem, at det kaldes Jomfru er temmelig almindeligt og ikke nær saa fiint, som at kaldes Stempel, thi ved at føre det navn, kommer man i Række med Signeterne, og tænk paa Lovens Signet, det er det, der giver Lovens Segl. I Deres Sted vilde jeg opgive Jomfruen!“

„Aldrig! det er jeg for gammel til!“ sagde den Ældste.

„De kjender nok ikke Noget, som kaldes den europæiske Nødvendighed!“ sagde det ærlige gamle Favnamaal. „Man maa begrændses, underordne sig, føie sig i Tid og Nødvendighed, og er det en Lov, at Jomfruen skal kaldes Stempel, saa maa hun kaldes Stempel. Enhver Ting har sit Favnamaal!“

„Saa vilde jeg dog heller,“ sagde den Yngste, „lade mig kalde Frøken, naar galt skulde være, Frøken smager dog altid lidt af Jomfru!“

„Men jeg lader mig heller hugge til Pindebrænde!“ sagde den gamle Jomfru.

Nu gik det til Arbeide; Jomfruerne kjørte, de bleve lagte paa Hjulbøren, og det var altid fiin Behandling, men Stempel bleve de Kaldte.

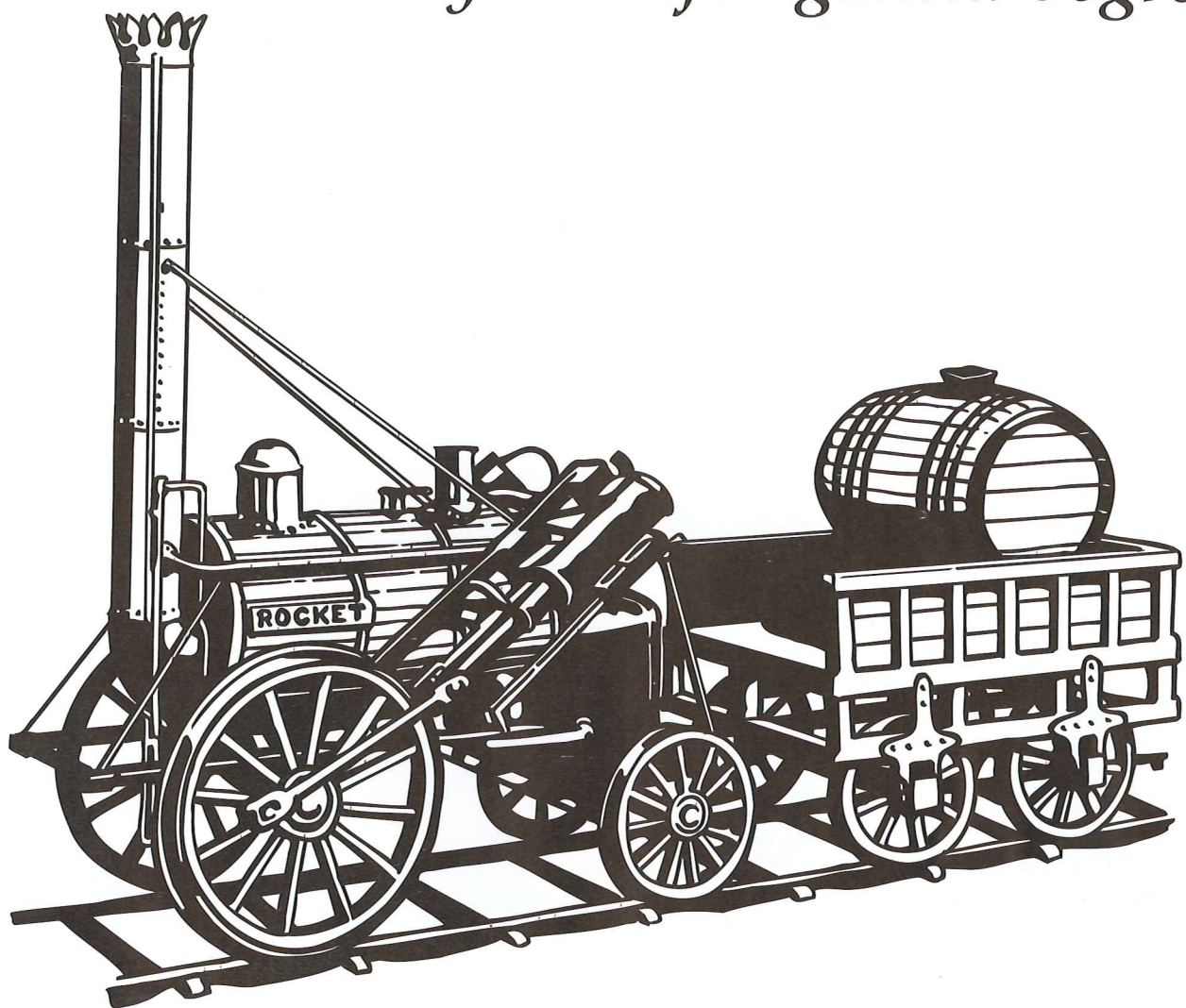
„Jom-!“ sagde de, idet de stamppede mod Steenbroen; „Jom-!“ og lige vare de ved at sige heelt ud Ordet: „Jomfru,“ men de bed det kort

af, de toge det i sig igjen, for de fandt, at de ikke engang burde svare. Men indbyrdes tiltalte de altid hinanden med Navnet Jomfru, og priiste de gode gamle Dage, da man kaldte enhver Ting ved sit rette Navn, og kaldtes Jomfru naar man var en Jomfru; og det bleve de begge To, thi Rambukken, den store Maskine, slog virkelig op med den Yngste, han vilde ikke indlade sig med et Stempel.

Liten ordlista

Brolæggerne = stensättarna
Favnamaal = måttstock (famnmått)
Hjulbør = skottkärra
Institutbestyrerinder = flickeskoleföreståndarinnor
Jordemødre = barnmorskor
kjørte = åkte
Lovens Segl = lagens insegel (sigill)
Pindebrænde = pinnved
Pæle = pålar
Rambuk = hejare (i pålkran)
Stenbroen = stenläggningen
Stok = käpp
Skovle = skyfflar
svære = tunga
Vaagekoner = nattvakerskor

Nya ord för gamla begrepp

Teknisk utveckling ger upphov till nya ord. Så snart det kommer en ny produkt eller en ny arbetsmetod måste den naturligtvis ha en benämning. Men man kan också behöva en ny benämning för den gamla tekniken.

I järnvägarnas barndom var alla lokomotiv försedda med ångmaskin eftersom det inte fanns någon annan typ av mobil motor att tillgå vid den tiden. I slutet av 1800-talet började man använda elektricitet för att driva järnvägar, och då behövde man en ny term för att beteckna den nya typen av lok som hade elektrisk motor i stället för ångmaskin. Alltså införde man termen *elektrolok*, vilken senare förkortades till *ellok*.

Nu hade man alltså två typer av lok: dels en typ som drevs av elmotor och kallades *ellok*, dels en typ som

drevs av ångmaskin. När man talade om ångmaskindrivna lok i motsats till eldrivna behövde man en särskild benämning för dem, och då uppstod termen *ånglok*.

Motsvarande språkliga utveckling har inträffat inom många teknikområden. Inom den grafiska branschen fanns det under de första 400 åren bara ett sätt att sätta text, nämligen att plocka blytyper för hand. I slutet av 1800-talet uppfanns emellertid en maskin som göt hela rader i bly. Den nya sättningsmetoden kallades *maskinsättning*, och för den gamla metoden (som levde kvar parallellt med den nya) införde man termen *handsättning*.

Vid mitten av 1900-talet utvecklades en sättningsmetod där bokstäverna exponerades på fotografisk film i stället för att gutas i bly. Den

nya metoden kallades *fotosättning*, och samtidigt skapades den nya termen *blyättning* som sammanfattande term för handsättning och maskinsättning.

På senaste tiden har det kommit ny, avancerad utrustning för redigering av radioprogram. Det traditionella sättet att redigera är att spela in ljudet på magnetband som man klipper av och tejpar ihop. Den nya tekniken går ut på att man lagrar allt ljud på hårddisk och gör redigeringen med hjälp av bildskärm, tangentbord och mus. En lämplig term för den nya redigeringsmetoden är *datorredigering*. Liksom vid andra teknikyten behöver man också en ny term för den gamla metoden, förslagsvis *manuell redigering*.

Lars Törnqvist

Ny telefonväxel på TNC

Efter en del inkörningsproblem, som mest beror på den mänskliga faktorn, börjar nu vår nya växel att fungera. En av finesserna är att varje anställd kan nås via ett direktnummer. Det gav oss anledning att gå till fotografen så att alla kan se inte bara vad vi heter, vilket nummer vi har, men också hur vi ser ut.

Den som är uppmärksam ser att Åsa Holmér och Mikael Norberg har tilldelats

samma nummer. Det beror på att Åsa för närvarande är föräldraledig och att Mikael sitter på hennes plats. Mikael är projektanställd för att hjälpa till med vårt nya ekonomisystem.

En annan finess är röstbrevlådan som fungerar som en telefonsvarare på varje direktnummer.

Till växeln ringer man på TNCs gamla nummer 08-735 85 25.

Berit Björk
735 99 82

Anna-Lena Bucher
735 99 76

Klaudia Dobrina
735 99 78

Cecilia Eriksson
735 99 74

Katja Hallberg
735 99 85

Åsa Holmér
735 99 72

Urban Hurtig
735 99 81

Gunnel Johansson
735 99 77

Elisabeth Lindström
735 99 73

Gunnar Magnusson
735 99 83

Mikael Norberg
735 99 72

Nils Rönnholm
735 99 71

Susan Sjöberg
735 99 75

Lars Törnqvist
735 99 79

Kjell Westerberg
735 99 80

Svensk terminologi i EU-termbank

Ända sedan början av 70-talet har TNC samarbetat med EG-kommissionens terminologiavdelning i Luxemburg, ett samarbete som bland annat resulterat i att delar av EUs terminologi finns med i Termdok på CD-ROM. Vissa av TNCs ordlistor har dessutom successivt matats in i kommissionens stora termdatabas EURODICAUTOM, ett hjälpmedel för i första hand tolkar och översättare.

Uppdrag till TNC

Nu har samarbetet fördjupats ytterligare genom att TNC fått ett uppdrag från kommissionen som kommer att ta en stor del av våra resurser i anspråk det närmaste halvåret. Uppdraget består i att tillföra drygt 30 000 svenska termotsvarigheter, definitioner och andra uppgifter av intresse för EURODICAUTOM. Den finska terminologicentralen TSK har fått ett motsvarande uppdrag. Databasen är under ständig uppbyggnad och innehåller för närvarande cirka 500 000 termposter och 150 000 förkortningar på de flesta av medlemsspråken.

Som terminologiarbete är det ovanligt för TNC. I vanliga fall arbetar vi med begreppssystem inom ett avgränsat område. Eftersom det här uppdraget gäller en komplettering måste vi i stället utgå från varje termpost enskilt och då utan att känna till hur den omgivande begreppsvärlden är beskriven i termdatabasen. Att hitta rätt svensk motsvarighet till de utländska termerna är inte helt lätt. Om man jämför definitionerna på de olika språken ser man att det inom en och samma termpost ibland ingår flera ganska skilda begrepp och att därför inte heller de utländska termerna kan vara helt ekvivalenta. Dessutom rör vi oss delvis i en annan begreppsvärld än den svenska, så det är inte alltid det finns några svenska motsvarigheter ännu.

Paketlösning även i Finland

EG-kommissionen har förklarat att man är mån om att få en hög kvalitet på det svenska (och det finska) materialet och man har uttryckt uppskattning över att det i Norden finns

terminologicentraler som kunde erbjuda en s k paketlösning för de ca 20 delområden som i första omgången är aktuella. Att ha endast en direkt samarbetspartner i vardera Finland och Sverige har dessutom gjort det möjligt med en enkel och snabb handläggning.

Kvalitetskrav

Hög och jämn terminologisk kvalitet är det som förväntas från TNC i detta arbete som i sitt utgångsmaterial alltså har en något skiftande kvalitet. Den som skall tillföra korrekta och etablerade svenska termer och definitioner i termposterna måste givetvis känna till terminologin på svenska och dessutom – åtminstone passivt – terminologin på något av de centrala EU-språken. Detta betyder att ämnesspecifik kompetens måste knytas till projektet. Med rätt kompetens för ett visst ämnesområde kan man relativt lätt bedöma om begreppet är entydigt beskrivet och då är det enkelt att föra in svensk term, eventuell definition samt källa. Med rätt kompetens kan man också bedöma vad man bör göra om begreppet i fråga inte är entydigt beskrivet. Då är det önskvärt att man förutom svensk term för den av begreppsvarianterna som man har valt att beskriva

ger en kommentar om denna insnävning av betydelseomfånget. Ännu bättre är det om man dessutom kan ge en separat kommentar till dem som administrerar termbanken om vad som borde göras åt termposten i dess helhet.

Extern kompetens

I samband med EU-projektet har vi kompletterat TNCs interna kompetens med ett tiotal sakkunniga som har antingen tidigare TNC-bakgrund eller erfarenhet från översättningen av EGs regelverk. Exempel på ämnesområden som lagts ut på externa sakkunniga är immunologi, arbetsmiljö, försäkringar, fiberoptik, miljövärd, datalingsvistik och juridik.

För att uppnå ett gemensamt synsätt och arbetssätt har de externa medarbetarna fått gå på kurs hos TNC i syfte att lära sig principerna för terminologiarbete, speciellt med hänsyn till termbanksuppbyggnad. De har också fått anvisningar om hur de skilda typerna av poster skall hanteras med hänsyn till kvalitet och innehåll. Under projektets gång kommer TNC-ansvariga att följa och stödja dem i deras arbete med att åstadkomma en så korrekt och etablerad svensk terminologi i EURODICAUTOM som möjligt.

Exempel på termpost kompletterad med svenska (utan administrativa datafält)

frTerm: mort civile
frDef: pertes des droits civils et confiscation des biens pour crime de haute trahison
frRef: Jeraude, Vocabulaire des Termes Juridiques
frAnm: archaïque
deTerm: bürgerlicher Tod; Verlust der bürgerlichen Ehrenrechte
deRef: Le Docte, Rechtswörterbuch, Oyez, Brussels 1978; Doucet/Fleck
enTerm: attainder
enRef: Le Docte, Legal Dictionary, Oyez, Brussels 1978
enAnm: abolished by the Forfeiture Act 1870
daTerm: borgerlig død
daRef: Borum, Jur. Ordb.
svTerm: förlust av medborgerligt förtroende
svDef: brottspåföljd som bl.a. innebar att den dömde förlorade rätten att rösta, att inneha en offentlig tjänst och att driva näring
svRef: Nordisk familjebok, 1912, Bonniers lexikon, 1966
svAnm: Denna brottspåföljd avskaffades år 1918.

Vindaloo

Vindaloo är namnet på en indisk maträtt med speciell kryddning. Hur namnet har uppkommit redogör här Edward Bragg för. Edward Bragg är bosatt i Sverige sedan 1957 men bodde i Indien till 11 års ålder.

I ett annat nummer av TNC-Aktuellt skall vi återkomma till mat, närmare bestämt till svenska matlagningstermer och särskilt deras ekvivalenter på engelska. TNC och Edward Bragg har samarbetat om detta i ett nyligen avslutat projekt rörande matlagningsterminologi.

Pork is not generally used in the Indian subcontinent, for religious and other reasons. But one major exception is the region of Goa in western India. This was previously a Portuguese colony, and many of the inhabitants are still Christians. And thus pork is popular, but that's only half the story.

The Portuguese also used wine and wine vinegar, and a leftover from last week's bottle of wine makes an excellent marinade...

The name Vindaloo comes from the Portuguese *vin d'alho*, where the *vin* is wine or vinegar (or something in between) and the *alho* is garlic. This name was given to a sweet-and-sour garlicky sauce, classically used with pork.

The name has remained largely unchanged locally. In a Goan cookery

book in Portuguese published in 1963 the name is written *Vinha de alho*. In another, in English and published in 1992 the spelling is *Vindalho*.

And so Goa was the origin from which the name and the concept of this lovely dish started their long and sad journey, finally parting company altogether.

The first mishap was a linguistic one – a process which is sometimes called a "folk etymology" – whereby a word which feels unfamiliar changes its pronunciation to something more familiar (like calling asparagus *sparrowgrass*). *Alho* was unfamiliar to many, and the word standing right in the line of fire was *aloo*, which is unfortunately a potato in northern India.

But then something else happened. The majority of our Indian restaurants are run by people originating from Bangladesh (previously East Pakistan).

And as has been pointed out in journals and radio interviews, these restaurateurs are themselves not particularly fond of excessively peppery dishes, but are obliged to produce them for chilli-addicted customers.

Here the second blow was struck. No dish without a name, and some enterprising restaurateur chose the exotic-sounding name *Vindaloo* from faraway Goa (some 1700 km from native Bangladesh). And there the name seems to have stuck.

Thus *Vindaloo* has for many restaurateurs and their customers become associated with pepperiness alone. The garlic has stayed with it, but the sweet-and-sour character is forgotten, the pork is not normally served in the restaurants, and often potatoes are dutifully added "because the name says so".

But rather than ending on this unhappy note, we can remember that restaurant food is one thing, and home cooking another.

Luckily, Madhur Jaffrey, in her basic book *Indian Cookery**, gives an authentic, delicious and foolproof recipe for the real dish.

Here I will only mention two stages of "prefabrication" that can save a lot of time if the dish is to be prepared in a hurry.

First, the main spice paste can be made in advance by mixing and grinding the spices and adding the salt, sugar and vinegar. This mixture will keep well in the fridge.

Or you can go a step further by including the rather time-consuming stage of frying and pureeing the onions and mixing in the spice mix. This Vindaloo masala can be made a day or two in advance, or can be frozen until needed.

Ed Bragg

*Boken finns i en utmärkt svensk översättning: *Indisk mat*, av Madhur Jaffrey (Bonniers 1992).

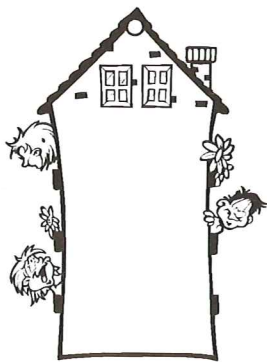
Termfrågor i urval

Definitionsfrågor

grundbotten- och schaktbottenbesiktning

FRÅGA: Vad står *grundbottenbesiktning* och *schaktbottenbesiktning* för?

SVAR: *Grundbottenbesiktning* definieras som 'besiktning av markyta som skall bilda underlag för grundkonstruktion' med anmärkningen: "Grundbottenbesiktning utförs efter att schaktning, utfyllning o d har slutförts, men innan arbete påbörjas med gjutning av källargolv, bottenplatta, källarmurar eller grundplattor under dessa". *Schaktbottenbesiktning* är 'besiktning av markyta i schaktgrop innan nytt material läggs på'.

husliv

FRÅGA: Hur definieras *husliv*? Var går gränsen – vid ytterväggen? Det handlar om rörledningar som dras i marken in i huset.

SVAR: *Husliv* (eller *fasadliv*) är den största sammanhängande plana yta som ingår i fasaden. Gränsen går alltså vid ytterväggens yttertyta.

metod och specifikation

FRÅGA: Hur definieras termerna *metod* och *specifikation*?

SVAR: *Metod* kan definieras: 'sätt att utföra visst arbete; i arbete ingår verksamhet och uppehåll'. Definitionen av *specifikation*: 'uttömmande beskrivning av eller detaljerad förteckning över till exempel ett antal operationer eller operationssteg, ett objekts kemiska sammansättning, ett objekts delar, ett objekts egenskaper, krav på ett objekt, kontroll av en verksamhet, produkt e d'.

pris och belopp

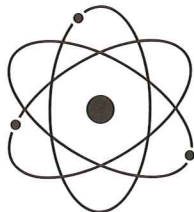
FRÅGA: Vad är skillnaden mellan *pris* och *belopp*? I det här fallet skall man ringa till USA till en fastställd summa (t ex 10 kr/min). Talar man då om *pris* eller *belopp*?

SVAR: I Ekonomernas uppslagsbok definieras *pris* som 'det belopp som man får betala för en vara eller en tjänst' och i Bonniers ekonomiska lexikon: 'värderingen av en vara eller tjänst, vanligen uttryckt i pengar'. Ett *pris* består alltså av ett *belopp*, men ett *belopp* kan också vara mycket annat, t ex ett skuldbelopp. *Priset* för att ringa till USA är 10 kr/min. För ett samtal på 15 min blir alltså *beloppet* man får betala 150 kr.

skalskydd

FRÅGA: Vad är *skalskydd* och kan vi få hjälp med en engelsk term-motsvarighet?

SVAR: I SEN 010901 definieras *skalskydd* på följande sätt: 'skydd för objekt utfört så att inträngande i det skyddade objektet genom dess omgivningsytor utlöser larm'. En något tydligare definition ges i TSK 5 (Larmordlista): 'övervakning av de ytor och ingångsvägar som begränsar ett utrymme'. Här ges även en engelsk term, nämligen *boundary protection*. Vi har dock inte lyckats belägga termen i någon engelskspråkig litteratur i TNC-biblioteket.

slutförvaring

FRÅGA: Kan man tala om *slutförvaring* i något annat sammanhang än slutförvaring av kärnavfall?

SVAR: Nej, numera använder man ordet enbart i samband med den slutliga förvaringen av radioaktivt avfall från kärnkraftverk. I TNCs Energiordlista står som en anmärkning under deponering: "Idag används termen *slutförvaring* framför allt inom kärntekniken". I Bra Böckers lexikon står *slutförvaring* för 'den slutliga

förvaringen av radioaktivt avfall från kärnkraftverk' och inget annat.

ytjämnhet och ytplanhet

FRÅGA: Är det någon skillnad mellan *ytjämnhet* och *ytplanhet*?

SVAR: I TNC 95 Plan- och byggtimer 1994 definieras *ytjämnhet* som ett mått på en ytas finhetsgrad, släthet. *Ytplanhet* är ett mått på en ytas variation i höjddled. I anmärkningen till *ytjämnhet* står: "En knaggig betongyta har dålig *ytjämnhet* men kan ha god *ytplanhet*. Ett golv med slät plastmatta som lags på ett buktigt betongunderlag har god *ytjämnhet* men dålig *ytplanhet*."

Formfrågor

anamorfisk eller anamorfotisk

FRÅGA: Heter det *anamorfiskt* eller *anamorfotiskt* objektiv? Det är en lins som gör att filmen breder ut sig. Grundformen är *anamorf* vilket betyder 'återställa'.

SVAR: Vi har hittat belägg för båda dessa former i fototeknisk litteratur från 1978 och framåt. *Amorfisk* (i betydelsen 'formlös') rekommenderas i SAOL, och även *amorf*, som är ett adjektiv i sig. I valet mellan *anamorfisk* och *anamorfotisk* föredrar dock TNC *anamorfisk*.

dekupör

FRÅGA: Stavas *dekupör* med *o* eller *u*, och vad gör en sådan? Vi skall starta en utbildning för deкупörer, men vi vet inte riktigt vad sådana gör.

SVAR: Det stavas *dekupör* och kommer från franskans *découper* som betyder 'skära ut'. En deкупör är en hantverkare som efter konstnärrens anvisningar sågar ut inlägg (intarsia) i trätytor med hjälp av en deкупirsåg.

lod- eller löd-

FRÅGA: Skall förledet vara *lod-* eller *löd-* i sammansättningar som *lod/löd-pasta*, *lod/löd-tråd* och *lod/löd-tenn*?

SVAR: En av betydelseerna hos ordet *lod* är 'metall för lödning'. I sammansatta ord som rör lödning

Termfrågor i urval

använder man alltid verbstammen *löd-* som förled: *löd pasta*, *lödtråd*, *lödtenn*. Förledet *lod-* används bara när man avser lodning eller lodrät riktning, t ex *lodlina*, *lodlinje*.

pellets

FRÅGA: Hur böjer man *pellets* på svenska? Heter det *flera pelletar* eller *flera pelletter*? Hur används ordet i sammansättningar? Heter det *pelletbrännare* eller *pelletsbrännare*?

SVAR: I vanligt språkbruk används formen *pellets* som kollektivform när man avser varan i mängd. Om man talar om enskilda korn kan man säga *en pellet*, *flera pelletar*. Det är dock sällan som man talar om pellets annat än i stora mängder där man inte räknar kornen, utan varan mäts i vikt eller volym. Det är därför kollektivformen som är den vanligaste formen. Det finns många exempel på att en utländsk pluralform har övertagits som kollektivform i svenskan: *chips*, *räls*, *narkotika*, *spaghetti*. Vi rekommenderar därför formen *pellets* för mängdvaran. I sammansättningar används samma form: *pelletsbrännare*.

plotter

FRÅGA: Kan man säga *plotter* numera, och vad heter det i plural och i verbform?

SVAR: Ja, *plotter* går bra, och det heter *flera plottrar*, *att plotta*, *plottning*.

rullator eller rollator

FRÅGA: Bör det heta *rullator* eller *rollator*?

SVAR: TNC rekommenderar *rollator*.

ska eller skall

FRÅGA: Rekommenderar TNC *skall* i stället för *ska*, eller hur är det nu igen?

SVAR: Vi rekommenderar framför allt konsekvens – att en och samma användare använder samma form, eller en och samma form i samma publikation.

tvåtrådsansluten

FRÅGA: Det skall ju vara ett fog-s i

ordet *tvåtrådsanslutning*, men skall man ha kvar s-et om man gör om ordet till adjektiv: *tvåtrådsansluten*?

SVAR: Ja. Sammansättningens ordklass (dvs slutledets ordklass) spelar ingen roll. Däremot skall det inte vara något fog-s om förledet är något annat än substantiv, eftersom ursprunget till fog-s-et är en genitivändelse för substantiv.

Ordvalsfrågor

alkohol

FRÅGA: Hur skriver man alkoholors namn på svenska? I ett EG-direktiv står *propan-2-ol* och *isopropylalkohol* om samma sak. Heter det *butylalkohol* eller *butan-1-ol*?

SVAR: *Propan-2-ol* skrivs bättre *2-propanol* i det här fallet, när 2:an bara kan syfta till OH-gruppens placering. Det blir lättare att läsa ut. Om man har en krånglig formel med många numrerade substituenten kan det vara en fördel att ha numreringen framför *-ol* så man vet vart den hör. Båda är emellertid korrekta enligt den internationella organisationen IUPACs regler. Det är inte heller fel att säga *isopropylalkohol*. Det är ett gammalt namn, som är ganska spritt, men inte det som rekommenderas av IUPAC. *Butan-1-ol* eller hellre *1-butanol* är bättre än *butylalkohol*. Man bör åtminstone försöka vara konsekvent och inte använda olika namn för en förening i en och samma text. Som en liten minnesregel kan man säga att alla alkoholors namn som slutar på "alkohol" är gamla och inte enligt IUPACs rekommendationer.

audifiering

FRÅGA: När man illustrerar något med hjälp av ljud på ett datamedium, kan man då kalla det för *audifiering*? Har TNC något belägg på denna term?

SVAR: Vi har talat om att lägga till ljud, t ex i form av uttal på utländska termer, på nästa CD-ROM-skiva, men har i det sammanhanget inte använt någon precis och etablerad term. Lite rundringning till olika ljudtekniker visar att man brukar tala

om att *ljudillustrera*, vilket är att skilja från att *lägga ljud*. Med det senare avser man t ex att lägga till ett konstant bakgrundsljud till en film. Termen *audifiera* har vi inte kunnat belägga, men den är fullt möjlig för det som här avses, och dessutom är den bildad i analogi med *visualisera*.

celeritet

FRÅGA: Kan man säga *celeritet* på svenska? Det handlar om hydrodynamik och står i sammanhanget: "Lufthaltens inverkan på celeriteten..."

SVAR: Ja, det borde det kunna heta. *Celerity* på engelska betyder *snabbhet* eller *hastighet*. Man talar bl a om *wave celerity*, som översätts med *våghastighet*.

dag eller dager

FRÅGA: I Boverkets regler används termen *dageröppning* medan det står *dagöppning* i AMA. Vilket dokument skall man rätta sig efter? Är det någon betydelseskilnad mellan termerna?

SVAR: Det är ingen betydelseskilnad mellan *dagöppning* och *dageröppning*. TNC rekommenderar sedan gammalt den kortare formen med förledet *dag-* när det är fråga om ett mått på fri öppning.

dataware

FRÅGA: Är *dataware* en vedertagen fackterm? Det är fråga om ett varumärkesärende.

SVAR: Nej, *dataware* är ingen etablerad fackterm, varken på svenska eller på engelska. Däremot finns det ett företag i databranschen som heter *Dataware, Inc.*

depolarisering eller avpolarisering

FRÅGA: Heter det *depolarisering* eller *avpolarisering*?

SVAR: Belägg ur svensk standard visar att *depolarisering* är att rekommendera. Termen är bildad utifrån den latinska stammen även i andra språk.

EG-kommissionär

FRÅGA: Vad skall man kalla med-

lemmar av EG-kommissionen?

SVAR: Enligt EUs översättningsdelegation heter det *ledamot av EG-kommissionen* i mer formella sammanhang och *EG-kommissionär* i övriga fall.

herrgårdssost

FRÅGA: Vilken status har ordet *herrgårdssost*? Skyddat varumärkesnamn? En tvist är under uppsegling där den ena parten vill använda *herrgårdssost* med ensamrätt. Ingen annan skall få sälja herrgårdssost. Bakom det hela ligger nog också tankar på att stoppa utländsk import av herrgårdssost.

SVAR: Det äldsta belägget i SAOB på *herrgårdssost* är från 1897. Muntlig kontakt med SAOB-redaktionen visar att det också finns belägg från 1891. Inte någonstans nämns det att *herrgårdssost* har varit varumärkeskyddat och hur det än vore med den saken så är det knappast giltigt i dag. Herrgårdssost är en fet, storpipig ost av schweizertyp som förr tillverkades på herrgårdsmejerier.

hydrofobitet och hydrofobicitet

FRÅGA: Vilken term är den korrekta för egenskapen att stöta bort vatten: *hydrofobitet* eller *hydrofobicitet*?

SVAR: Den vedertagna svenska termen är *hydrofobicitet*. Möjligen kunde man tänka sig *hydrofobi*, men det ordet är redan upptaget i betydelsen 'vattuskräck'.

installationsdel

FRÅGA: Vad skall man kalla centralutrustningar, kanalisationsystem, ledningssystem och platsutrustningar (i BSAB-systemets Byggedelstabell)

med ett gemensamt namn? *Installationsystemdel*?

SVAR: Som rubrik i ett klassifikationssystem kan man använda ett långt, förklarande uttryck, t ex "Funktionella delar av installationsystem". I löpande text kan man behöva en kortform, särskilt om begreppet nämns ofta. Ordet *installationsdel* är både tillräckligt kort och tillräckligt beskrivande för att fungera som term i det här sammanhanget. Visserligen används termen *installationsdel* i en något annan betydelse inom rörbranschen, men i det aktuella sammanhanget kan knappast några missförstånd uppstå. Eftersom ordet *installationsdel* inte tidigare har använts i den avsedda betydelsen bör man introducera det t ex så här: "Funktionella delar av installationsystem benämns i denna text *installationsdelar*".

kopieringspapper

FRÅGA: Vad säger man på svenska – *kopieringspapper* eller *kopiatorpapper*?

SVAR: *Kopieringspapper* står det på buntarna som vi har på TNC – en term som bäst beskriver vad det är fråga om nämligen 'papper avsett för kopiering'. Vi har inte hittat några belägg på *kopiatorpapper*.

lätt industri

FRÅGA: Talar man om *lätt industri* i motsats till *tung industri*?

SVAR: Ja, det förekommer, och då menar man vanligen industri som sysslar med elektronik, mekanik etc.

stigande gjutning

FRÅGA: Vad kallas den gjutmetod för metall där smältan finns under själva gjutformen och via undertryck tvingas upp i formen?

SVAR: Metoden kallas *stigande gjutning*. Principen används mycket vid gjutning av gjutmetaller som är känsliga för oxidation. Man använder också uttrycket *blindgjutning* eftersom formen är täckt uppifrån till skillnad från metoden vid *fallande gjutning* där man håller smältan uppifrån i en öppen gjutform.

verification och validation

FRÅGA: Vad är skillnaden mellan engelskans *verification* och *validation* i datasammanhang?

SVAR: *Validation* kan översättas med *validering* på svenska och betyder kontroll av att någonting är riktigt i enlighet med uppställda regler. *Verification* kan översättas med *giltighetskontroll* och betyder kontroll av att någonting är korrekt i förhållande till ursprunget (originalet).

vägbula

FRÅGA: Kan man kalla en fartenedsättande upphöjning i vägbanan för *vägbula*?

SVAR: TNC har tidigare föreslagit termen *fartgupp*, och vi ser ingen anledning att ändra den rekommendationen.

Översättningsfrågor

broadcasting

FRÅGA: Vi arbetar med en TV- och radiolag och undrar nu vilken den svenska motsvarigheten till engelskans *broadcasting* är?

SVAR: År 1922 föreslogs termen *rundradio* som motsvarighet till *broadcasting*. Så småningom har det successivt blivit *rundradioutsändning*, *utsändning* och *sändning*.

brukslösning och förrådslösning

FRÅGA: Vad heter *brukslösning* och *förrådslösning* på engelska?

SVAR: *Förrådslösning* heter *stock solution* när man menar en relativt koncentrerad lösning som används till spädning. *Förrådslösningar* används för att underlätta arbetet. Man skall inte behöva väga och mäta upp alla ingredienser till en lösning vid varje enskilt tillfälle, utan det räcker med att göra en spädning av förrådslösningen för att få sin brukslösning. *Förrådslösning* kallas också *stamlösning* på svenska. I Städteknisk ordlista heter *brukslösning* på engelska *in-use solution*. Det har vi inte några fler belägg på, men vad som menas är ju den färdigspädda lösningen. Kanske skulle man också kunna kalla den *ready prepared solution* eftersom *ready prepared* översätts med *bruks-*

Termfrågor i urval

färdig.

cognitive science

FRÅGA: Vad heter *cognitive science* på svenska? Kan man kalla det *kognitiv vetenskap*?

SVAR: Den svenska termen är *kognitionsforskning*.

cyberspace

FRÅGA: Vad skall man säga på svenska för *cyberspace*? *Cyberrymd*?

SVAR: *Cyberspace* myntades av författaren William Gibson i en science fiction-bok. Det är egentligen ingen term; vill man tala om det kan man ju använda Gibsons uttryck även på svenska, och möjligen citera det. *Virtuell verklighet* har nog etablerats som svensk term i dag och är en av alla de tänkbara utvecklingar som inryms i *cyberspace*.

desiccant

FRÅGA: Hur översätter man den engelska termen *desiccant* till svenska?

SVAR: *Torkmedel*.

dibasic sodium phosphate

FRÅGA: Vad är *dibasic sodium phosphate* och hur skriver man på svenska?

SVAR: *Dibasic* översätts *tvåbasisk*. En tvåbasisk syra har två utbytbara väteatomer och kan ge två serier salter (till exempel H_2SO_4). När ett salt är *tvåbasiskt*, *dibasic*, syftar det på ett salt av en syra (här: H_3PO_4) som har avgett två av sina vätejoner och bildat en tvåvärt negativ jon (här: HPO_4^{2-}) som ingår i saltet. Na_2HPO_4 är alltså ett tvåbasiskt salt. Det heter *dinatriumvätefosfat* eller möjligen *dinatriumortofosfat* (H_3PO_4 kallas ibland *ortofosforsyra*, ett trivialnamn för att skilja den från andra typer av fosforsyra, och dess salter kallas ibland *ortofosfat*). Observera att H_3PO_4 är en trebasisk syra – den kan avge tre väteatomer och bilda tre serier salt (NaH_2PO_4 , Na_2HPO_4 och Na_3PO_4). Vi rekommenderar att man skriver *dinatriumvätefosfat* eftersom det är lättast att förstå.

digital recorder

FRÅGA: I titeln till en IEC-standard

förekommer den engelska termen *digital recorder*. Sakkunskapen säger att alla berörda säger *digital recorder* även på svenska, men vad skulle det bli i plural? Finns det något svenskt uttryck? *Digital registreringsutrustning* duger inte, för då täcker man även in t ex digitala bandspelare, och det här är en apparat som lagrar i ett halvledarminne.

SVAR: *Digital recorder* går ju att uttala på svenska och kan därför duga som svensk term inom ett begränsat fackområde. I plural blir det *digitala recordrar*.

docking

FRÅGA: Hur skall man översätta det engelska ordet *docking*? Det handlar om att koppla in en laptop-dator i ett större system. Kan man säga *dockning* på svenska?

SVAR: *Dockning* går bra.

drag force m m

FRÅGA: Vad heter *drag force* på svenska? Det är en parameter i en ekvation om pulver. I en text står att när partiklarna faller i vätska påverkas de av tre krafter: *gravitational force* som verkar nedåt, *bouyant force* som verkar uppåt och *drag force* som också verkar uppåt. Det är alltså framför allt den senare jag undrar över.

SVAR: *Drag force* brukar heta *motståndskraft* på svenska. Ibland säger man bara *motstånd* som kortform (*luftmotstånd* respektive *vätskemotstånd* beroende på i vilket medium något rör sig). Motståndskraften är inte alltid riktad uppåt utan i motsatt riktning mot rörelsen. Om något skulle röra sig sidledes skulle alltså motståndskraften vara riktad åt andra sidan. De andra krafterna heter *gravitationskraft* och *flytkraft*.

earthing point och negative wire

FRÅGA: I en översättning till engelska finns uttrycken *vehicle main earth point*, *power minus wire* och *vehicle battery minus wire*. Är det verkligen korrekt engelska?

SVAR: Nej, inte riktigt. Det bör heta *earthing point* (*grounding point* på amerikansk engelska) och *negative wire*.

fast yellow

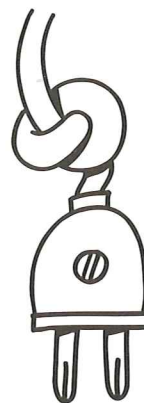
FRÅGA: Vad heter *fast yellow* på svenska? Det är en sorts livsmedelstillsats med nr E 105.

SVAR: I EUs termdatabas översätts termen till *syregult* på danska. Enligt Livsmedelsverket i Uppsala är medlet inte tillåtet i Sverige och har därför inte heller något svenskt namn, men man hade hört termen *syragult* nämnas i något sammanhang.

förvaltarregistrera

FRÅGA: Hur skall man översätta *förvaltarregistrera* till engelska?

SVAR: En förklaring till *förvaltarregistrering* finns i Ordbok för affärsfolk och lyder: 'System för registrering av VPC-aktier som lämnats till förvaltning hos banks notariatavdelning eller till auktoriserad förvaltare. Genom att förvaltaren blir registrerad i aktieboken kan han för aktieägarens räkning ta emot utdelningar, emissionsbevis etc'. I ett svenskt-engelskt affärslexikon översätts *förvaltarregistrerade aktier* med *shares registered in the name of a nominee shareholder* eller *nominee-registered shares*.

glappkontakt och vägguttag

FRÅGA: Vad heter *glappkontakt* och *vägguttag* på engelska?

SVAR: *Glappkontakt* heter *bad contact*, *defective contact* eller *intermittent contact* på engelska. *Vägguttag* heter *socket outlet* eller *wall outlet*.

grå flugsnappare och sparvuggla

FRÅGA: Vad heter *grå flugsnappare* och *sparvuggla* på spanska? De heter

Muscicapa striata och *Glaucidium passerinum* på latin.

SVAR: Grå flugsnappare heter *papamoscas gris* och *sparvuggla* heter *mochuelo chico*.

join och query

FRÅGA: I gränssnittet till ett program som arbetar mot IBMs relationsdatabas DB2 finns ord som *inner join*, *left join*, *right join* och *full join*. Finns det någon vedertagen översättning av *join*? Vad heter *query* på svenska?

SVAR: Vi har aldrig hört någon översättning till relationsalgebras *join* och kan inte heller hitta någon i ordböckerna. I Norge och Island har man översatt *join* med *sammanfogning* och *tabellsammanfogning*. Det viktigaste i detta sammanhang är dock att man för användaren förklarar vad man menar med dessa termer, eftersom de alldeles säkert är programspecifika. Dates lärobok i relationsdatabaser använder andra sammansättningar med *join*. Engelskan *query* kan i detta sammanhang översättas med *fråga*.

machine-aided translation system

FRÅGA: Hur bör *machine-aided translation system* översättas till svenska?

SVAR: Med datorstött översättningssystem eller system för datorstödd översättning.

Miljö- och hälsoskyddsnämnd

FRÅGA: I svenska kommuner ansvarar *miljökontoret* (benämningen varierar) för frågor som rör livsmedelstillsyn, miljöskydd, hälsoskydd och djurskydd. Vad heter motsvarande instans på engelska?

SVAR: *Miljö- och hälsoskyddsnämnd* översätts i Nordisk förvaltningsordbok med *environment and public health committee*.

neutral density filter

FRÅGA: Vad skall man översätta *neutral density filter* till på svenska? Det är ett filter som man har framför datorskärmen och som gör att ljuset dämpas homogent över alla våglängder. Tillverkaren säger att det van-

ligen kallas *ND-filter* och att filtret även har ett lager med metallbeläggning, som kallas *gråfilter*.

SVAR: I Tekniken i Focus talas det om *neutralgråfilter*, som är ett filter med praktiskt taget samma genomsläpplighet över hela våglängdsområdet.

nitro carburizing

FRÅGA: Hur översätts den engelska termen *nitro carburizing* till svenska respektive tyska? Det gäller framställning av karbid genom en reaktion mellan metall och kol.

SVAR: Det heter *nitrokarburering* på svenska och *Nitrokarburieren* (eller *Nitrokarburieren*) på tyska.

programmable logic controller

FRÅGA: Vad skall man översätta *programmable logic controller* till på svenska?

SVAR: I tidskriften *Elteknik* har man rekommenderat termen *programmerbart styrsystem* med synonymen *PLC*, vilket TNC tycker är en fullt rimlig teknisk term för det som avses.

rare earth metal

FRÅGA: I en ordlista jag har är *rare earth metal* översatt till *ovanlig jordartsmetall*. Är det ett vedertaget namn? Jag kan inte påminna mig att jag hörde den termen under kemi- lektionerna.

SVAR: Enligt Hägg: Allmän och oorganisk kemi är *sällsynta jordartsmetaller* en gammal benämning för skandium, yttrium och lantanoider (ämnen med atomnummer 57–71). Benämningen förekommer också i TNCs Geologisk ordlista. Det är alltså en idag ovanlig indelning, men den finns. Numera brukar man klumpa ihop grupp 3 till 12 i periodiska systemet och kalla alla dessa *övergångselement* eller *övergångsmetaller*. Om man vill göra en snävare indelning är det vanligt att man bara anger vilken grupp i periodiska systemet ämnen med liknande egenskaper finns i.

retarder

FRÅGA: I en engelskspråkig text om truckar och olika hydrauliska broms-

system nämns *retarder*. Finns det någon svensk term?

SVAR: I SMS 2980 (Bilar. Terminologi för bromsar) ges följande svenska term och definition: 'hjälpbroms – bromssystem avsett att minska eller begränsa fordonets hastighet men inte att stanna detsamma'.

reverse engineering

FRÅGA: Vad heter *reverse engineering* på svenska?

SVAR: Belägg finns för *baklängeskonstruktion*, men vanligast tycks vara att använda det engelska uttrycket *reverse engineering* även på svenska. Uttrycket används bl a inom databranschen och betyder ungefär 'isärtagning av någon annans program i dess beståndsdelar för att komma underfund med hur det är konstruerat'.

score

FRÅGA: Finns det något svenskt ord för *score*? Ordet står för ett numeriskt värde som har räknats fram ur uppmätta storhetsvärden och som används vid processtyrning.

SVAR: I IECs ordlista översätts *score* med *tal* i ett par sammansättningar, t ex *opinion score – bedömningsstal*. Det borde passa även i det här sammanhanget.

storm relief chamber

FRÅGA: Hur översätter man termen *storm relief chamber* till svenska?

SVAR: Enligt TNCs VA-teknisk ordlista heter det *dagvattenmagasin*.

systemutveckling och systemering

FRÅGA: I Dataorboken SS 01 16 01, utgåva 4, översätts *systemutveckling* och *systemering* med *system development* på engelska. Finns det någon annan översättning som mer liknar svenskans *systemering*?

SVAR: Norsk Dataorbok, Eriterm och Elsevier har alla *system development* som enda översättning. I andra ordböcker och i Termdok finns inte heller någon annan översättning.

teknikinformatör

FRÅGA: Hur översätter man befattningstitlarna *teknikinformatör*, *erfaren teknikinformatör* och *teknisk skri-*

Termfrågor i urval

bent till engelska i en offert för teknikinformationstjänster?

SVAR: Vi föreslår *technical information officer* för *teknikinformatör*, *senior technical information officer* för *erfaren teknikinformatör* och *technical writer* för *teknisk skribent*.

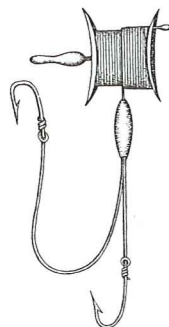
time-out

FRÅGA: Vad heter *time-out* med en bättre term på svenska? Det handlar om datorer som stänger av sig när en viss tid har gått. I en text står "energihanteringen baseras på time-outer (perioder av inaktivitet som anges i minuter)".

SVAR: I SS 01 16 01 Dataordboken heter *time-out tidsutlösning* (och *nedkoppling* som har en annan betydelse). I Esseltes Dictionary of Computing/Information Technology heter det *tidsavbrott* eller *tomgångstid*. Det kan alltså antingen betyda själva avbrottet eller möjligen tiden innan skärmen släcks, men vi föreslår att du formulerar om texten. Förslag: "energihanteringen baseras på tidsavbrott (avbrott efter perioder av inaktivitet som anges i minuter)" eller något liknande.

troll fishing

FRÅGA: Det finns en fiskemetod som på engelska kallas *troll fishing*, *trolling*. Vad heter det på svenska?

Dörj.

SVAR: *Dörj*fiske eller *dörjning*. Det är fiske med hjälp av *dörj* från stillastående båt eller under långsam gång. *Dörj* är ett fiskeredskap med flera krokar som hänger på linor som är fästade vid ett sänke.

veckad glasfiberull

FRÅGA: Hur översätter man *veckad glasfiberull* till engelska? Jag har sett översättningen *pleated fibreglass*, men tycker inte att *fibreglass* verkar korrekt.

SVAR: Termdok ger många belägg för att det på svenska bör kallas *glasull* och översättas med *glass wool*.

virtual reality

FRÅGA: Finns det någon vedertagen svensk motsvarighet till *virtual reality*? En professor vid KTH har sagt att han tycker *virtuell värld* låter bra,

bättre än *verklighet*, för det är egentligen inte *verklighet* det är fråga om. I USA är förkortningen *VR* frekvent, man skriver t ex *VR-applications*, men hur skall man förkorta den svenska termen?

SVAR: Det tycks som om *virtuell verklighet* är den benämning som har satt sig på svenska. *Värld* låter i och för sig också bra och kan jämföras med *simulerad miljö* som TNC rekommenderade i ett tidigare skede. Än så länge skulle TNC vilja avråda från bruket av förkortningar och vi har heller inte excerperat *VR* eller *VV*. Benämningen och begreppet är förhållandevis nytt och det bör därför skrivas ut med sitt fullständiga namn och helst också ges en kort förklaring.

whiskers

FRÅGA: Vad heter *whiskers* på svenska? Det står "molybden-silicid armerad med whiskers av silikonkarbid" i en text.

SVAR: Det heter *whiskers* även på svenska. En inte särskilt känd synonym är *hårkristaller*.